

VERÓK Attila

Martin Schmeizel, 1679–1747 /
Verók Attila . – Eger : EKF Líceum
K., 2015. – 349 p.
ISBN 978-615-5569-46-9

Martin Schmeizel feltámasztása, avagy egy rehabilitációs kísérlet eredményei

Egy feledésbe merült kora újkori tudós életművének alapos megismerése és a tudományos köztudatba való visszaemelésének szándéka még abban az esetben is dicséretes lenne, ha az adott életmű csak fele olyan gazdag és fele olyan érdekes volna, mint *Martin Schmeizel*é. Verók Attila ilyen irányú törekvése azonban különösen figyelemre méltó, hiszen a brassói születésű szász polihisztor több mint egy tucat tudományterületen ért el számottevő eredményeket, nem beszélve tudóskönyvtára jelentőségéről, a szakmai köztudat mégis alig-alig tartja számon, szinte teljesen elfelejtették. A kötet szerzőjét viszont – egyebek mellett épp ezért – hosszú évek óta foglalkoztatja Schmeizel tudományos munkássága és élete. Legfőbb célja, hogy minél teljesebb módon tárja fel Schmeizel tudományos tevékenységét, rekonstruálja a könyvtárát és visszahelyezze Schmeizelt a korszak tudósai közt őt megillető helyre.

Verók Attila monográfiája egyfajta összegzés, melynek alapját a 2008-ban megvédett doktori értekezése adja, amelyet jelentősen kiegészített újabb eredményekkel. A mű szerkezete és fejezetbeosztása néhány csekély mértékű módosítástól eltekintve megegyezik a disszertációéval. Tartalma két, egymástól jól elkülönülő részből tevődik össze. Az öt fejezetből álló, mintegy száz oldal terjedelmű értekező részt – mely a kutatás során felhasznált bőséges mennyiségű primer és szekunder források megadásával egészül ki – közel kétszáz oldalas függelék követi, végül a kötet jobb használhatóságát elősegítő mutatók zárják a monográfiát.

A nyitó fejezetben a szerző köszönetet mond egykori tanárainak, közülük is kiváltképp *Monok Istvánnak* és *Ötvös Péternek*, és megtudhatjuk miként terelődött figyelme Schmeizelre, majd a kutatás kezdeti nehézségeire is kitér. Tömör összefoglalást ad a Schmeizel személyére és munkásságára irányuló korábbi tudományos vizsgálatokról, bemutatja a kutatás során használt módszereket, valamint a monografikus összegzés fentebb már említett, jól körülhatárolt céljának deklarálásáról sem feledkezik meg.

A második fejezet Schmeizel életét járja körbe. A felmenőiről sajnos, nem sokat tudunk. A szüleiről ugyan maradt fenn némi információ, többek közt az anyja neve (*Katharina N.*), és hogy apja, *Michael Schmeizel* házitánítóként dolgozott, ám ennek ellenére bátran kijelenthető: „*a Schmeizel család eredete a történelem ködébevész*” (18. p.). Mindazonáltal érdekes, mondhatni egyenesen irigylésre méltó, miként válik Schmeizelből – egy nem túl tehetős erdélyi szász család sarjából, aki ráadásul 13 évesen már árvaságra jut – egyetemi tanár, könyvtáros és tucatnyi tudományterületen tevékenykedő elismert tudós.

A gimnáziumot (1697) Brassóban végzi, majd 1700-ban megkezdí jénai egyetemi tanulmányait. Itt főként történeti, irodalomtörténeti, jogi és filozófiai előadásokat hallgat. A megélhetési gondok enyhítése érdekében munkát vállal, 1704-től házitanítói állást kap a Köppern családnál, azután a tanítványával együtt előbb Halléban, majd ismét Jénában folytat tanulmányokat. 1709-ben, 30 évesen Svédországban kap újabb nevelői feladatokat, s a nyári időszakban utazásokat tesz többek közt Észak-Németországba, a Svéd Királyságba és Dániába is. Egyáltalán nem meglepő, hogy utazásai során – Koppenhágában és Lundban – is hallgat egyetemi előadásokat. 1712-ben a jénai egyetem filozófia fakultásán magiszteri fokozatot szerez. Magánéletéről annyit tudunk, hogy kétszer is házasságra lép. Első feleségétől, aki fiatalon meghal, három gyermeke születik. Életének különösen érdekes része amikor egy hajóútja során dán kalózok fogságába kerül, de nem esik bántódása.

Tudományos pályafutásának meghatározó éve 1716, tudniillik ebben az évben kezd tanítani a jénai egyetemen. Később, többszöri próbálkozás után, elnyeri az egyetem könyvtárosi (custos, Inspektor) állását is, s a történelem *professor extraordinarius*ávé nevezik ki. Idővel ismert tudóssá válik, több neves egyetem is igyekszik magához csábítani, de ő ennek ellenére Jénában marad. Csak miután meghíúsul az egyetemi hierarchiában várt előléptetése változtatja meg korábbi döntését és Halléba költözik, „*ahol a történelem-, filozófia-, ill. államjog-professzori szék mellett egyúttal megkapja a porosz királyi udvari tanácsosi címet is, ami egy csapásra komoly tekintélyt és megbecsülést kölcsönöz személyének*” (28. p.). Szakmai pályafutásának csúcsa, amikor 1743. július 12-én a hallei egyetem 56. prorektorává nevezik ki, mely tisztséget egy éven keresztül tölti be. Négy évvel később azonban „*szűkmellúség – más források szerint szívészélhűdés vagy gutatűtés – következtében*” (29. p.) életét veszíti.

A következő fejezet göröcső alá veszi Martin Schmeizel, a tudós polihisztor különféle tudományágakban folytatott kutatásait és bemutatja említésre méltó eredményeit. Schmeizel ugyanis a maga korában egyáltalán nem szokatlan módon, egyidejűleg számos tudományterületen végzett kutatásokat. Elsősorban történeti tudományokkal foglalkozott, konkrétan magyar és egyetemes történelemmel, egyháztörténettel, jogtörténettel, helytörténettel, tudománytörténettel, és mint a historia litteraria művelője, természetesen irodalomtörténettel. Mindemellett geográfiai, kartográfiai, heraldikai, statisztikai,

numizmatikai, nyelvészeti, pedagógiai és könyvtártani tanulmányokat is jegyzett, de publicistaként is tevékenykedett.

Ezt a meglehetősen szerteágazó és összetett életművet Verók Attila következetes logikával szállaza szét és szisztematikus módon vizsgálja: tudományzakokra bontva, néhány oldalas alfejezetekbe sűrítve mutatja be Schmeizel teljes tudományos tevékenységét.

A kötet kétségkívül legtöbb újdonságot magában rejtő része a könyvtártörténeti szempontból is sarkalatos negyedik fejezet, melyben a szerző egyfelől a 16–18. századi európai és magyarországi tudóskönyvtárak áttekintésére, másfelől a Schmeizel-könyvtár részletes bemutatására vállalkozik.

Ugyanis Martin Schmeizel könyvtára annyira kivételes jelentőségű, hogy Verók Schmeizel tudományos és pedagógiai munkássága mellett az életmű kiemelkedő részének tartja, amelynek karakteres részét képezte „*a világ első olyan hungarica- és transylvanica-nyaggal rendelkező*” gyűjteménye, „*amely koncepciózusan a magyar történelem témakörében nyomtatásban valaha megjelent könyvek összegyűjtésén alapult*” (95. p.).

A könyvtár létrejöttéről keveset tudunk. Könnyen lehet, hogy Schmeizel bibliotékájának bizonyos köteteit még peregrinus diákként vitte magával Brassóból, azután az egyetemi évei alatt már egész biztosan vásárolhatott is, később pedig, mint egyetemi tanár ajándékként is szert tehetett könyvekre, ahhoz azonban kétség sem fér, hogy „*a könyvtár legjelentősebb gyarapítási forrásának a tudatos vásárlás számított*” (88. p.).

Verók Attila pontos számokról még nem tud nyilatkozni a Schmeizel-könyvtár tekintetében, hiszen a kutatás, a könyvtár-rekonstrukció korántsem zárult le. Annyit mindenesetre megtudunk, hogy mintegy 1670 kötetből állt a bibliotéka, amely „*nem számított igazán nagy könyvtárnak a korabeli német viszonyok között, inkább a középkategóriába helyezhető*”, de „*Kárpát-medencei viszonylatban viszont igen jelentősnek mondható*” (89. p.). A képet persze árnyalja, hogy a gyűjtemény jobbára kolligátum-kötetektől állt, és a kötetek összesen több mint 4000 művet foglaltak magukban.

Tematikáját tekintve a fennmaradt katalógusok alapján megállapítható, hogy a történeti szakirodalom jelenléte volt a legmarkánsabb, ezt követték a segédtudományokkal és a Bibliával, teológiával kapcsolatos kötetek, melyek közt a pietizmus szellemiségével kapcsolatba hozható szerzők munkái voltak túlsúlyban, de akadt köztük szabadkőművesekkel,

rózsakeresztesekkel, csillagászáttal és vadászattal kapcsolatos könyv és szépirodalmi munka is.

Schmeizel könyvtárának igen fontos része volt a már említett tematikailag jól körülhatárolható, szisztematikusan épített hungarica- és transylvanica-anyagból álló gyűjtemény. Ez a több mint *ötszáz* kötetes gyűjteményrész jórészt német és latin nyelvű könyveket tartalmazott, de akadt köztük néhány francia, illetve egy-egy olasz, spanyol, görög, svéd és angol nyelvű munka is. Verók Attila megítélése szerint mennyiségét tekintve mind magyar, mind európai viszonylatban tekintélyesnek mondható, speciális tematikájú könyvgyűjteményről beszélhetünk, amelyet Martin Schmeizel élete végéig gyarapított.

A magyar vonatkozású történeti gyűjteményével grandiózus célja volt Schmeizelnek: *„egy tudós- és írói lexikon, tulajdonképpen egy magyar nemzeti bibliográfia megírását tervezte, munkája azonban kéziratban maradt, az pedig elveszett”* (95. p.).

Az, hogy a Schmeizel-könyvtár kötetei milyen arányban maradtak fenn, még nem tudható pontosan. Egyelőre a magyar vonatkozású gyűjtemény rekon-

strukciója zajlik, melynek eredményeként a nagyszombeni Brukenthal Könyvtárban már több mint kétszáz Schmeizel-kötetet sikerült azonosítani.

A könyvtár rekonstruált része, a főként Nagyszombenben és Halléban található könyvek, illetve a bennük olvasható művek pontos bibliográfiai adatai a könyv függelékében tanulmányozhatók.

A függelékben egyebek mellett a Schmeizelhez írt alkalmi költemények szöveghű közlései, nyomtatásban megjelent önálló munkáinak bibliográfiája és a róluk szóló recenziók lajstroma is helyet kaptak.

Verók Attila bevezető monográfiának szánt munkájában úgy hiszem teljesítette céljait. Könyvében átfogó képet rajzolt meg Martin Schmeizel szerteágazó tudományos pályafutásáról, bemutatta életét és részletesen ismertette eredményeit. A tördelés és a szöveggondozás ugyan hagy maga után némi kívánnivalót, a kötet fontossága mégis vitathatatlan, s a kutatás – különös tekintettel a Schmeizel-könyvtár rekonstrukciójára – tovább folytatódik, s mi csak annyit mondhatunk: várjuk az újabb eredményeket.

Tóth Béla István

Tudományos könyvtárak együttműködése

Monok István, az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) főigazgatójának kezdeményezésére 2016. november 8-án az OSZK és több egyetemi könyvtár, valamint szakkönyvtár vezetője megállapodtak abban, hogy a magyar könyvtáraknak olyan hatékony együttműködést biztosító, innovatív technológián alapuló közös könyvtári platformra kellene áttérniük, mely teljes körűen figyelembe veszi a magyar könyvtári igényeket.

Az MTA KIK-ben tartott összejevetelt december 7-én újabb megbeszélés követte az Országos Széchényi Könyvtárban, ahol az érintett könyvtárvezetők tájékoztatást kaptak az OSZK időközben megnyert projektfeladatairól. Az aláírók véglegesítették a Szándéknyilatkozat szövegét, és megegyeztek egy közös munkacsoport felállításáról, mely a nemzeti könyvtár új generációs könyvtári platformjának műszaki paramétereit hivatott meghatározni.

A Szándéknyilatkozathoz azóta már csatlakozott a Károli Gáspár Református Egyetem Könyvtári Szövetsége és az Országos Rabbiképző, Zsidó Egyetem Könyvtára.

Az együttműködés – mely nyitott a további résztvevők csatlakozására – a közös gondolkodás és együttműködés szükségességére hívja fel a figyelmet.

(További információ: Gaálné Kalydy Dóra kalydy.dora@konyvtar.mta.hu).

Forrás: Katalist, 2017. április 3. Gaálné Kalydy Dóra tájékoztatása alapján